

МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY AND COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Сербіненко Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Юхновська Ю.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін,
КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

У статті досліджено розвиток підприємництва в Україні, стан менеджменту економічної безпеки українських підприємств. Розглянуті основні механізми забезпечення економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємств України. Проведено аналіз менеджменту економічної діяльності українських підприємств. Надано рекомендації щодо оптимізації процесу менеджменту економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: безпека, економічна безпека підприємства, підприємницька діяльність, розвиток, економічне зростання, криза, фінансова діяльність підприємства, потенціал, інтелектуальний потенціал, ресурси.

В статье исследовано развитие предпринимательства в Украине, состояние менеджмента экономической безопасности украинских предприятий. Рассмотрены основные механизмы обеспечения экономической безопасности и конкурентоспособности предприятий Украины. Проанализирован менеджмент экономической деятельности украинских предприятий. Даны рекомендации по оптимизации процесса управления экономической безопасностью предприятий.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность предприятия, предпринимательская деятельность, развитие, экономический рост, кризис, финансовая деятельность предприятия, потенциал, интеллектуальный потенциал, ресурсы.

The article deals with the development of entrepreneurship in Ukraine, the state of management of economic security of Ukrainian enterprises. The main mechanisms of providing economic security and competitiveness of Ukrainian enterprises are considered. The analysis of management of economic activity of Ukrainian enterprises was carried out. The recommendations on optimization of the process of economic security management of enterprises are given.

Keywords: security, economic security, entrepreneurship, development, economic growth, crisis, finance companies, potential intellectual potential resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток знань із менеджменту, інтеграція України у світовий економічний простір, процеси глобалізації та зумовлене цим посилення конкуренції загострюють проблему збереження фінансової стійкості підприємств як основи їхньої економічної безпеки.

Сьогодні функціонують тисячі підприємств на принципах повної відповідальності за свої дії. Останнім постійно необхідно приймати важливі управлінські рішення, які стосуються діяльності окремого підприємства, його удо-

сконалення, а також рішень із приводу створення та забезпечення успішних зв'язків з іншими суб'єктами ринкових відносин. Така ситуація змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання у ринковій економіці, оскільки важливим є ще й врахування того факту, що існує постійна невизначеність та нестійкість економічного середовища. Саме тому важливим є розгляд та аналіз питання менеджменту економічної безпеки та конкурентоспроможності промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Теоретичні аспекти менеджменту економічної безпеки підприємств, а також широке коло інших питань, пов'язаних із цією проблемою, знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як Л.І. Абалкін, С.Ю. Балака, І.А. Бланк, В.В. Боков, О.О. Бородіна, В.В. Вітлінський, П.І. Верченко, Г.Ю. Дарнопих, С.Б. Довбня, А.В. Козаченко, Л.О. Лігоненко, В.В. Міщенко, В.Я. Нусінов, Н.В. Пасічник, С.Ф. Покропивний, О.І. Паламарчук, В.В. Приходько, Г.А. Семенов, А.Г. Темченко, О.О. Терещенко, А.М. Турило, Ю.С. Шембель та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Ефективність діяльності підприємства залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх чинників. В умовах розвитку сучасної економіки все більшого значення для підприємства набуває такий внутрішній чинник, як фінансова безпека, що безпосередньо забезпечує економічну безпеку підприємства. Все це зумовлює необхідність розроблення рекомендацій

та пропозицій щодо формування потенціалу на туристичному ринку.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження менеджменту економічної безпеки та конкурентоспроможності промислових підприємств України, а також оцінка забезпечення менеджменту економічної безпеки підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Механізм забезпечення менеджменту фінансово-економічної безпеки підприємства є невід'ємним елементом системи його безпеки, базується на завданнях і принципах безпеки, передбачає системну сукупність методів, інструментів та конкретних заходів реалізації політики гарантування безпеки. Водночас видається необхідним використання поданих методів не розрізнено, а у поєднанні. Зауважимо також, що додаткові механізми гарантування економічної безпеки підприємства можуть стосуватися 1) методів, інструментів та заходів системи ризик-менеджменту; 2) використання асоціативних підприємницьких механізмів; 3) заходів суб'єктів вищого рівня в ієрархії сис-

Таблиця 1

Фінансові результати діяльності підприємств в Україні за видами економічної діяльності у 2016 р. [1]

Вид діяльності	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	Підприємства, які зазнали збитку (у % до загальної кількості підприємств)	Рівень рентабельності (збитковості у %)
Усього:	-22 839,7	35,0	3,9
Сільське, лісове та рибне господарство	14 984,5	20,2	11,3
Промисловість	-4181,1	37,7	3,0
Будівництво	-5893,2	38,6	0,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	-13 248,5	34,1	10,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-1423,4	37,9	3,5
Тимчасове розміщення та організація харчування	-1416,7	41,6	-2,8
Інформація та телекомунікації	4881,5	37,9	11,8
Фінансова та страхова діяльність	5157,1	41,5	5,9
Операції з нерухомим майном	-10 192,2	43,2	3,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	-8390,3	37,6	-1,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-1555,2	36,8	-2,5
Освіта	119,0	31,2	8,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-149,7	36,8	3,1
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-1495,2	43,7	-8,0
Надання інших видів послуг	-36,3	33,1	-0,9

теми економічної безпеки; 4) застосування неекономічних механізмів та методів.

Точне оцінювання загроз фінансово-економічній безпеці підприємства, розроблення та реалізація методів нейтралізації негативного впливу цих загроз вимагають побудови адекватного механізму управління фінансово-економічною безпекою. Під менеджментом економічної безпеки підприємства розуміють систему принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, які пов'язані із забезпеченням захисту його пріоритетних фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [3].

Фінансову стратегію підприємства І. Бланк визначає як один із важливих видів функціональної стратегії підприємства, який забезпечує захист його фінансових інтересів від різних загроз, вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення, адекватне коригування напрямів та форм захисту під час зміни чинників та умов фінансового середовища функціонування підприємства [3]. Водночас формування фінансової стратегії забезпечується здатністю моделювати фінансову ситуацію на підприємстві, передбачати характер майбутніх змін цієї ситуації, застосовувати інструменти і методи для покращення фінансової ситуації та реалізації фінансової стратегії [10].

Забезпечення фінансово-економічної безпеки економіко-виробничої системи передбачає створення на підприємстві власної системи (служби) безпеки, що повинна володіти такими властивостями, як комплексність, самостійність, унікальність тощо.

Безпека залежить від розміру та типу підприємства, кількості зайнятих працівників, виду діяльності, характеру конфіденційної інформації тощо. Процес створення системи фінансово-економічної безпеки підприємств можна розглядати як процес запобігання можливим збиткам від негативних впливів на систему безпеки підприємства за різними аспектами її фінансово-господарської діяльності [9].

На сучасному етапі розвитку підприємництва в Україні необхідно відзначити незадовільний стан управління фінансово-економічною безпекою українських підприємств (табл. 1).

Про це свідчать результати діяльності підприємств, зокрема, за 2016 рік у п'яти видах діяльності рівень рентабельності був від'ємним. Це тимчасове розміщення та організація харчування (збиткове з рівнем -2,8%), професійна, наукова та технічна діяльність (-1,3%), діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (-2,5%), мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (-8,0%), а також надання інших послуг (-0,9%). Водночас варто відзначити досить стійкий фінансовий стан підприємств сільського і лісового господарства, мисливства (рівень рентабельності становить 11,3%), оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (10,2%), інформації та телекомунікацій (11,8%), освіти (8,4%), фінансової та страхової діяльності (5,9%), рівень рентабельності яких значно перевищував середній в Україні (3,9%).

Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності підприємств України показав, що значна кількість підприємств характеризувалася

Таблиця 2

Частка збиткових підприємств України за 2013-2016 роки (у відсотках)

Вид діяльності	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Усього:	42,7	36,5	37,0	35,0
Сільське, лісове та рибне господарство	30,8	17,1	21,8	20,2
Промисловість	43,0	39,2	39,3	37,7
Будівництво	46,1	41,2	41,1	38,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	39,7	35,4	36,0	34,1
Транспорт, складське господарство, поштова та курерська діяльність	47,2	38,6	39,9	37,9
Тимчасове розміщення та організація харчування	43,6	40,7	42,6	41,6
Інформація та телекомунікації	43,1	40,9	38,6	37,9
Фінансова та страхова діяльність	43,2	42,8	41,8	41,5
Операції з нерухомим майном	51,2	46,9	45,7	43,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	44,0	38,7	39,4	37,6
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	45,9	40,4	41,3	36,8
Освіта	37,1	33,0	32,9	31,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	41,1	40,5	38,8	36,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	50,7	45,9	47,5	43,7
Надання інших видів послуг	39,3	35,2	37,7	33,1

від'ємною величиною фінансового результату від звичайної діяльності. В абсолютному вираженні позитивним фінансовим результатом характеризувалися такі види економічної діяльності, як сільське господарство, мисливство та лісове господарство (14 984,5 млн. грн.), інформація та телекомунікації (4881,5 млн. грн.), фінансова та страхова діяльність (5157,1 млн. грн.), а також освіта (119,0 млн. грн.), проте цього виявилось недостатньо для покриття збитків підприємств усіх видів діяльності – 22 839,7 млн. грн. Видами економічної діяльності, які характеризували найбільшим збитком у 2016 році, стали оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (-13 248,5 млн. грн.), які забезпечили понад 58% від'ємного фінансового результату за всіма видами економічної діяльності.

Про незадовільний стан управління фінансовою безпекою підприємств в Україні свідчать також фінансові результати діяльності підприємств України за різними видами діяльності. Зокрема, частка збиткових підприємств

у 2015 році зросла на 1,5% порівняно з 2014 роком (із 36,5% у 2014 році до 37,0% у 2015 році). Водночас у 2014 році частка збиткових підприємств становила 36,5%, а в 2014 році – 42,7%, тобто у 2014-2015 роках спостерігається тенденція до прискореного зростання частки збиткових підприємств. Частку збиткових підприємств України за видами економічної діяльності наведено у табл. 2.

Варто зауважити, що частка підприємств, які зазнали збитку в 2016 році, у середньому по Україні становила 35,0%, тобто кожне третє-четверте підприємство України було збитковим. Водночас за окремими видами економічної діяльності частка збиткових підприємств перевищувала 40% (тимчасове розміщення та організація харчування (41,6%), фінансова та страхова діяльність (41,5%), операції з нерухомим майном (43,2%), мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (43,7%). Найменше збиткових підприємств було за такими видами економічної діяльності, як сільське господарство (20,2%) та освіта (31,2%).

Таблиця 3

Характеристика фінансово-економічної безпеки підприємств за масштабами їхньої діяльності

Ознака	Вид підприємства	Чинники безпеки
За кількістю працівників та обсягами діяльності	Малі	Стан споживчого попиту. Доступ до кредитів. Стан дозвільної системи.
	Середні	Доступ до кредитів. Стан дозвільної системи. Незабезпеченість прав власності. Формування оптимальної структури капіталу. Наявність проявів монополізму. Рейдерські атаки.
	Великі	Вплив фондового ринку. Міжнародна співпраця та інтеграція у світовий економічний простір. Розвиток технологій, запровадження інновацій. Рейдерські атаки. Дивідендна політика.

Таблиця 4

Характеристика фінансово-економічної безпеки підприємств за галузевою приналежністю

Ознака	Вид підприємства	Чинники безпеки
За сферою діяльності, галузевою приналежністю	Промислові	Розвиток технологій. Наявність кваліфікованої робочої сили. Сертифікація та стандартизація продукції.
	Сільськогосподарські	Погодно-кліматичні умови. Державне регулювання галузі (встановлення мінімальних закупівельних цін, квотування експорту та імпорту).
	Будівельні, транспортні	Стан інфраструктури. Нормативно-правова база. Інвестиційний клімат.
	Торговельні	Стан купівельної спроможності населення. Конкуреноспроможність з огляду на місце розташування.
	У сфері послуг	Стан купівельної спроможності населення. Розвиток конкурентного середовища.

Такі тенденції до зростання частки збиткових підприємств та погіршення рентабельності операційної діяльності підприємств України можна пояснити об'єктивними причинами, зокрема загостренням економічної ситуації в країні у зв'язку зі світовою фінансовою кризою та політичним станом в Україні. Проте можна виявити приклади підприємств, які мають достатній резерв для успішної діяльності у такій непростій ситуації, а отже, серед суб'єктивних чинників погіршення фінансово-економічних результатів діяльності можна назвати недостатню увагу керівників підприємств до проблем фінансово-економічної безпеки та забезпечення стійкого до зовнішніх та внутрішніх загроз фінансово-економічного стану підприємства.

Залежно від масштабу виробництва для окремого підприємства характерні специфічні загрози та чинники фінансово-економічної безпеки (табл. 3).

Водночас у межах різних видів підприємств можуть існувати однакові чинники, які визначені станом економіки держави загалом (стан споживчого попиту, стан фінансово-кредитного сектору тощо). Проте вплив цих спільних чинників на кожен вид підприємства відрізнятиметься. Аналогічна ситуація характерна для різних підприємств залежно від їхньої галузевої приналежності (табл. 4).

Аналіз наукових джерел [4; 5; 7] свідчить про те, що до принципів забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства можна віднести:

- необхідність розроблення, затвердження і реалізації стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства у вигляді відповідної програми на перспективу;

- визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії, критеріїв оцінки стану фінансової безпеки і прогнозу кількісних значень індикаторів системи фінансової безпеки на перспективу;

- забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу;

- необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз фінансовій безпеці з метою своєчасного їх виявлення та розроблення заходів щодо їх нейтралізації;

- відповідність заходів щодо забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії;

- своєчасність розроблення та вживання заходів із нейтралізації загроз фінансовій безпеці і власним фінансовим інтересам підприємства;

- створення стимулів для ефективного використання ресурсного потенціалу, запровадження інноваційних проектів;

- забезпечення належного рівня конкурентоспроможності підприємства;

- необхідність організаційного та методологічного оформлення підсистеми фінансової безпеки.

Система фінансово-економічної безпеки підприємства вибудовується відповідно до політики (концепції) та стратегії безпеки, які реалізуються на підприємстві. Політика безпеки являє собою систему поглядів, рішень і дій у сфері безпеки, які створюють умови для досягнення цілей бізнесу. Водночас під стратегією безпеки розуміють сукупність найбільш значущих рішень, які спрямовані на забезпечення програмного рівня безпеки функціонування підприємств [6]. Під стратегією фінансово-економічної безпеки розуміють також розрахований на довгий період часу план (програму) дій суб'єкта фінансової безпеки щодо її забезпечення [8]. Виділяють три види стратегій безпеки, такі як:

1. Миттєва стратегія, згідно з якою система безпеки підприємства реагує на несподівані реальні загрози його діяльності. Тоді, з одного боку, спеціально створені підрозділи на підприємстві для уникнення несподіваних загроз у короткостроковому періоді можуть послабити дію цих загроз, а з іншого – можуть виникнути ситуації, коли підприємство зазнає збитків у довгостроковому періоді.

2. Попереджувальна стратегія, згідно з якою підприємство завчасно проводить роботи з виявлення і прогнозування впливу та наслідків потенційних загроз. Працівники (підрозділи), які займаються цими проблемами, цілеспрямовано проводять роботу із забезпечення сприятливих умов діяльності підприємства.

3. Компенсаційна стратегія, згідно з якою підприємству вигідніше компенсувати втрати від настання загроз безпеці, ніж утримувати у штаті працівників служби безпеки. Ця стратегія допустима у тому разі, коли збитки від потенційних загроз є невеликими або неможливо реалізувати попередні дві стратегії.

Важливим аспектом дослідження механізму управління економічною безпекою підприємства є аналіз функцій, які реалізовує цей механізм. До складу основних функцій механізму управління фінансовою безпекою підприємства можна віднести планування (програмування і прогнозування), організацію і регулювання, стимулювання і контроль [7].

Управління економічною безпекою підприємства спрямоване на виконання трьох завдань, таких як:

1. Встановлення системи фінансових інтересів підприємства, які потребують захисту в процесі функціонування підприємства, зокрема пошук ефективних методів максимізації ринкової вартості підприємства.

2. Ідентифікація та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз реалізації фінансових інтересів підприємства.

3. Забезпечення ефективної нейтралізації загроз фінансовій безпеці підприємства [3].

З огляду на завдання, які постають перед системою фінансово-економічної безпеки, про-

цес управління фінансовою безпекою підприємства можна поділити на такі етапи, як:

1. Розроблення системи пріоритетних фінансових інтересів. Система фінансових інтересів повинна включати стратегію розвитку підприємства, його місію.

2. Аналіз загроз фінансовій безпеці підприємства. Цей етап містить такі операції, як виокремлення множини загроз фінансовій безпеці підприємства, оцінювання ймовірностей їх настання, розрахунок розміру можливих збитків від реалізації сподіваних або реальних загроз, а також дослідження часткових чинників, які спричинили настання збитків.

3. Оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. Процес оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає такі кроки, як:

1) вибір критерію ефективності фінансово-економічної безпеки, який характеризує ступінь наближення підприємства до безпечного стану;

2) побудова множини показників (індикаторів) фінансової безпеки;

3) визначення порогових значень показників (індикаторів);

4) моніторинг вибраних показників і зіставлення їх фактичних значень із пороговими;

5) визначення інтегрального рівня фінансової безпеки підприємства за обраними показниками [2].

4. Розроблення комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки та рекомендацій щодо впровадження їх на практиці.

5. Бюджетне планування реалізації розробленого комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки підприємства.

6. Реалізація запланованих заходів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства.

7. Контроль за процесом реалізації запланованих заходів щодо забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки підприємства.

8. Оперативне управління системою фінансової безпеки підприємства за допомогою механізму зворотного зв'язку, яке проявляється у коригуванні наявної або розробленні нової системи заходів із забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки.

На різних етапах життєвого циклу та залежно від економічної ситуації в державі перед підприємством виникають певні небезпеки. Зокрема, у кризові періоди розвитку найбільшою небезпекою для підприємства є руйнування його потенціалу (виробничого, технологічного, науково-технічного і кадрового) як головного чинника життєдіяльності підприємства, його можливостей. Оскільки фінансово-економічні результати діяльності підприємства є одними із джерел формування ресурсної бази підприємства (поряд із позиковими коштами), то в умовах кризи ці засоби інвестицій можуть виявитися недостатніми і привести до ліквідації підприємства.

У режимі стійкого функціонування підприємство акцентує свою увагу на підтримці нормального ритму виробництва і збуту продукції, на запобіганні матеріального та фінансового збитку, на недопущенні несанкціонованого доступу до службової інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, на протидії несумлінній конкуренції і кримінальним проявам. Водночас, з огляду на фінансово-економічну безпеку, особливу увагу необхідно звернути на забезпечення достатньої ліквідності підприємства, недопущення його банкрутства, підтримку позитивного рівня рентабельності тощо.

Варто зауважити, що розмір загрози фінансовій безпеці підприємства залежить від багатьох чинників, які виникають через невизначеність середовища існування цього економічного об'єкта.

Залежно від ступеня реагування на потенційну або реальну загрозу фінансовій безпеці результатом їхнього прояву може бути припинення фінансово-господарської діяльності підприємства, визнання його банкрутом і, ймовірно, його ліквідація. Економічна небезпека розглядається у цьому разі як прояв загроз фінансовій (економічній) безпеці підприємства за відсутності керівного впливу на ці загрози або застосування неадекватних заходів із нейтралізації дії цих загроз.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Для успішного управління фінансово-економічною безпекою підприємства необхідна ефективна система управління фінансами, яка здатна забезпечувати компроміс між інтересами розвитку підприємства, наявністю достатнього рівня грошових коштів і забезпеченням платоспроможності підприємства. Основними стратегічними цілями діяльності підприємства є максимізація прибутку; оптимізація структури капіталу і забезпечення фінансової стійкості підприємства; забезпечення інвестиційної привабливості підприємства; поліпшення конкурентних позицій підприємства на ринку.

Для оптимізації процесу управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно вирішити такі основні завдання, як:

– класифікація індикаторів системи фінансово-економічної безпеки та прогнозування динаміки оцінки рівня фінансової безпеки підприємства;

– оптимізація траєкторії системи фінансово-економічної безпеки підприємства за заданими стратегіями управління;

– оптимізація показників рентабельності реалізованої продукції та рентабельності витрат підприємства, а також комплексне узгодження відхилень у виробничих програмах підприємства, які є оптимальними розв'язками відповідних задач;

– оцінювання стану загроз фінансово-економічній безпеці у динаміці шляхом зіставлення темпів зростання показників діяльності підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Комітету статистики України – www.ukrstat.gov.ua
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2004. – 759 с.
3. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – Вып. 10. – 784 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера».
4. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.
5. Васильців Т.Г. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємництва: монографія / Васильців Т.Г., Волошин В.І., Гуменюк А.М. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2009. – 248 с.
6. Грунин О. Экономическая безопасность организации / О. Грунин, С. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.: ил. – Серия «Учебные пособия».
7. Єрмошенко М.М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: препринт наукової доповіді / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячова, А.М. Ашуєв; [за наук. ред. М.М. Єрмошенка]. – К.: Національна академія управління, 2005. – 78 с.
8. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко.- К.: КНЕУ, 2001. – 308 с.
9. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.
10. Хоминич І.П. Финансовая стратегия компаний: научное издание / И.П. Хоминич. – М.: Изд-во Рос. экон. акад., 1998. – 156 с.